

จังหวัดปทุมธานี

“บ้านปลายคลองบางสิงห์”

เรื่องเล่าเพื่อการเรียนรู้ จาก ศูนย์เรียนรู้ฯ บ้านปลายคลองบางสิงห์
ต.สวนพริกไทย อ.เมือง จ.ปทุมธานี

ข้อมูลทั่วไป

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบางพูด
ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบางพูน และตำบลบ้านกลาง
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เทศบาลเมืองคลองหลวง
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบ้านกระแซง และตำบลบ้านกลาง

เนื้อที่

ตำบลสวนพริกไทยมีเนื้อที่ประมาณ 8.731 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,456 ไร่

ภูมิประเทศ

ตำบลสวนพริกไทยมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม

อาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน

“ชาวนาในเมืองใหญ่”

แรกเริ่มเดิมที

ปลายคลองบางสิงห์เป็นชุมชนเกษตรเก่าแก่ ตั้งอยู่ติดกับคลองเปรมประชากรซึ่งว่ากันว่าเป็นคลองชุดสายแรกที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2412- 2413 รับน้ำจากเจ้าพระยาเชื่อมคลองผดุงกรุงเกษม กรุงเทพฯ ไปทะลุตำบลเกาะใหญ่ อำเภอรungเกล้า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมระยะทางกว่า 50 กิโลเมตร โดยหวังสองประโยชน์ใหญ่ในยุคนั้น คือ ย่นระยะทางระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงรัตนโกสินทร์ให้สั้นลงและเอื้อประโยชน์ต่อการขยายพื้นที่เพาะปลูก เดิมบ้านปลายคลองบางสิงห์เป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านคลองเปรม ต่อเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นและมีการขุดคลองส่งน้ำเพื่อทำการเกษตรเรียกว่า คลองบางสิงห์ เชื่อมต่อระหว่างคลองเชียงราก จึงเริ่มมีชาวบ้านละแวกใกล้เคียงเข้ามาอยู่อาศัย ทำมาหากินจำนวนมาก จึงแยกตั้งเป็นหมู่บ้านปลายคลองบางสิงห์ หมู่ 8 เมื่อกว่า 40 ปีที่ผ่านมา

บ้านปลายคลองบางสิงห์มีประชากรอาศัยอยู่ 230 ครัวเรือน มีอาชีพหลากหลายทั้งภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย รับจ้าง แต่ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มอาจมีน้ำท่วมในฤดูฝน ประกอบกับมีคลองน้ำอุดมสมบูรณ์ อาชีพเกษตรกรรมจึงยังคงอยู่คู่กับปลายคลองบางสิงห์มาจนถึงปัจจุบันแม้ที่ดินทำกินส่วนใหญ่จะมีใช้ของตนเอง

แม่ที่คนเปลี่ยนมือ แต่ที่น่ายังมีข้าว

สารพัดผลพวงจากการเปลี่ยนแปลง กระทบขวานาดั้งเดิมปลายคลองบางสิงห์ ทั้งชาตที่ดินทำกิน ต้องเช่า น้ำเน่าเสียจากเมืองและอุตสาหกรรม ถึงคลองมากแต่ฤดูน้ำหลากกลับท่วมซัง พืชเชิงเดี่ยว ทำให้ผลผลิตตกต่ำและเกิดโรคระบาด ราคาขายไม่คุ้มทุน อีกทั้งแม้ว่าจะอยู่ใกล้เมืองหลวงแต่น้ำสำหรับบริโภคกลับไม่เพียงพอ

การรวมกลุ่มเพื่อร่วมฟันฝ่าจึงเริ่มเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2537 เริ่มจากกลุ่มแม่บ้านเล็กๆ โดยมีสำนักงานเกษตรอำเภอเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ถือเอาฝีมือด้านอาหารและวัตถุดิบในชุมชนเป็นจุดแข็งเริ่มจากเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมเรื่องสูตรอาหารที่รับช่วงจากรุ่นสู่รุ่นมาแปลงเป็นน้ำพริกสูตรต่างๆ สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับสตรีแม่บ้าน โดยใช้วัตถุดิบพริก ชিং ข่า ตะไคร้ ในชุมชนเป็นฐาน โดย มีแม่นันท์ หรือนางสุนันท์ แก้วนิยม เป็นประธานพร้อมคณะกรรมการรวม 11 คน รวมพลังสมาชิก 20 คน ประกอบกิจกรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางสิงห์พัฒนาจึงได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้างรายได้เสริมเป็นทางเลือก แต่ในช่วงแรกสมาชิกยังขาดความเชื่อมั่นและไม่ได้รับการให้ความสำคัญจากชุมชน

ต่อมาในปี พ.ศ.2540 มีการรวมกันตั้งกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ปลูกกินเองมีอาหารปลอดภัยรักษาชีวิต ลดค่าใช้จ่าย หากมีเหลือก็ขายเพิ่มรายได้ และช่วยลดพิษร้ายจากแม่ธรณี ดำเนินต่อมาจนในปี พ.ศ.2544 ก็ได้เกิดตั้งศูนย์ข้าวชุมชน โดยสมาชิกจากเดิม 8 ราย ขยายเป็น 25 ราย ในปีต่อมา มีการให้บริการยืมพันธุ์ข้าวปลูก ให้ยืมปุ๋ยปัจจัยการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิตเพื่อลดต้นทุนสำหรับสมาชิกชาวนาที่มีเงินทุนไม่หนา ทำให้ไม่ต้องกู้ยืมเสียดอกเบี้ยให้ทุนภายนอก

เมื่อดำเนินไปได้ระยะหนึ่งจนปี พ.ศ.2545 ก็ได้จัดตั้งเป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรขึ้น มีสมาชิกมาใช้บริการ 100 คน โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การเกษตรและปฏิบัติการของกลุ่มอาชีพต่างๆ จากการใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงพบทางเลือกในการลดต้นทุนการทำนา รักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคุณภาพดินที่รองรับปุ๋ยและสารเคมีเป็นเวลายาวนาน จึงจับมือกัน รวมกลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพขึ้น มีผู้ร่วมอุดมการณ์เริ่มต้น จำนวน 30 คน

ในปีต่อมา กระบวนการกลุ่มยังรุดหน้าประสานมือจนเจือกันและกันอย่างต่อเนื่อง สมาชิกชาวนาปลายบางสิงห์ 47 คน จัดตั้งเป็นกลุ่มชาวนาเกษตรกรทำนา หรือกลุ่มชาวนาบางสิงห์ โดยประกาศเจตนารมย์ ผลิตข้าวคุณภาพ ทำนาไม่เป็นพิษต่อเพื่อนสรรพชีวิต เป้าหมายปลายทางเพื่อคุณภาพชีวิตของชาวนา และอนุรักษ์ประเพณีเชื่อมความร่วมมือคนในชุมชน จนเกิดกระแสชักชวนกันฟื้นฟูประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว และสานเสียงเพลงรับขวัญข้าวกลับมามีชีวิตให้ข้าวปลายคลองบางสิงห์อีกครั้งหนึ่ง

มิตรภาพยังตราตรึงในความคิด จากวันนั้นถึงวันนี้ของคนที่นี่ อีกภาคี คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ที่เข้ามาสอนองค์ความรู้เรื่องการแปรรูปข้าวกล้อง ส่งเสริมการปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่ รวมถึงปากกลุ่มออกงานร้านค้าจำหน่ายในงานใหญ่ๆ ทำให้ชาวบ้านแทบผลิตไม่ทัน และมิตรภาพเดิมนั้นยังสานต่อและยืนยาวถึง ณ ปัจจุบัน

ในช่วงเดียวกันนี้ กลุ่มโรงสีข้าวชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบจ. ให้จัดซื้อโรงสีข้าวพร้อมมอบเครื่องสีข้าวให้กับกลุ่มเปิดโอกาสให้ชุมชนต่อยอดเรื่องข้าวกล้อง ข้าวขาว และข้าวสีนิลของหมู่บ้านได้รับการพัฒนาต่อเนื่องทั้งลดค่าใช้จ่ายในการสีข้าวของชาวนา และขยายผลทางการตลาดในการแปรรูปข้าว

เมื่อสร้างเกราะ เสริมความแกร่ง....ฐานที่มั่นคงเริ่มขยาย

การดำเนินงานของกลุ่มก้อนองค์กรชาวปลายคลองบางสิงห์ เริ่มลงตัวและเกิดผล ผ่านพ้นช่วงตั้งตัวมาได้ ทั้งจากความมุ่งมั่นของกลุ่มและการหนุนเสริมจากภาคีความร่วมมือภายนอกจึงเกิดกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมายหลายกลุ่มทั้งกลุ่มเก่า และการจัดตั้งใหม่เพื่อเป้าหมายทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ทั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน กลุ่มวิสาหกิจข้าวกล้องสวนพริกไทย กลุ่มผลิตภัณฑ์ข้าวชุมชน กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชนที่ดูแลตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ล้วนเป็นผลจากการร่วมลงแรง ลงทุนของชุมชน เพื่อสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้ชุมชนตนเอง เอาตัวรอดจากการถล่มทลายของการเปลี่ยนแปลงที่กระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อวิถีชีวิตการเป็นอยู่ให้ยากยิ่งขึ้น และมันก็บังเกิดผลจนเป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผองมิตรผู้มาเยือนกว่า 20 คน

ฐานเรียนรู้ของครูปลายคลองบางสิงห์ ที่ส่งผลด้านเศรษฐกิจ จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มข้าวกล้อง การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำนาแบบทำปุ๋ยเอง หรือปุ๋ยสั่งตัด โดยออกแบบตามความต้องการของดิน ลดต้นทุนกว่า 2,000 บาท/ไร่

พลังแห่งต้นทุน : แนวทางดั้งเดิมที่สอดคล้อง

การดำเนินวิถีดั้งเดิมของชาวปลายคลองบางสิงห์นั้น เป็นวิถีที่สอดคล้องตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทุนเดิม ทำการประหยัสดูดออมสะสมทุนในรูปแบบต่างๆ สำรองไว้ยามขัดสน มีความขยันหมั่นเพียรสร้างอาชีพเสริมรายได้เพิ่ม ลดรายจ่ายในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ปลูกผักสวนครัวรั้วบ้านไว้กินเอง มีการร่วมแรงรวมใจเพื่อส่วนรวมดูแลแม่น้ำลำคลองอันเป็นสายเลือดหล่อเลี้ยงชุมชน การส่งต่อภูมิปัญญาอาหารไทยดั้งเดิมจากรุ่นสู่รุ่นพร้อมนำมาปรับประยุกต์สู่ตลาด ความผูกพันรักสามัคคีตามวิถีชาวบ้านที่ผู้อยู่อาศัยร่วมชุมชนมอบให้เสมือนญาติพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูลตามสมควร

เมื่อนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาเทียบเคียง จึงพบว่า มีความสอดคล้องตามแบบวิถีดั้งเดิม ชาวปลายคลองบางสิงห์ เช่น การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การประหยัด การเรียนรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้ในปี พ.ศ.2550 หมู่บ้านปลายคลองบางสิงห์ได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตัวอย่างของอำเภอเมืองปทุมธานี และในปี พ.ศ.2551 ก็ได้ถูกจัดให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมั่งมีศรีสุข และได้รับการพิจารณาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในปี พ.ศ.2552

คุณค่าที่ก่อเกิด

คุณค่าด้านการเรียนรู้ - มีการจัดเก็บข้อมูลชุมชน และศึกษาทำความเข้าใจ นำมาทำเป็นแผนชุมชนเพื่อกำหนดอนาคตตนเอง โดยกระบวนการของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนถ่ายทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ และเป็นศูนย์ปฏิบัติการทดลองก่อนนำมาปรับใช้อย่างได้ผล ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกเพื่อประสานความร่วมมือ และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอด พัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพ รวมถึงนำคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมมาสานสร้างความสามัคคีที่ดีของชุมชน

คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ - กว่าครึ่งหมู่บ้านเรียนรู้และจัดทำบัญชีครัวเรือน เกิดการออมที่หลากหลาย สร้างกองทุนชุมชน เกิดกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ทั้งรายครัวเรือนและรวมกลุ่ม มีการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพหลักคือ ทำนา ทำปุ๋ยชีวภาพ และอาชีพเสริมอื่น เกิดกลุ่มพัฒนาการตลาดและผลิตภัณฑ์ชุมชนจากต้นทางถึงปลายทาง เช่น ชวานาผลิตข้าวปลอดสารพิษ โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพจากกลุ่มเพื่อลดต้นทุน และที่โดดเด่นของโรงเรียนแห่งชุมชนนี้ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่แสดงผลงานจนได้รับใบประกาศรางวัลหลายครั้ง และปุ๋ยสั่งตัด ช่างชั้นดีที่ออกแบบและตัดเย็บกระเป๋าสตางค์ชวานามีให้ชาดรีว มีนักเรียนทั้งชายและหญิงจำนวนมากเดินทางมาเข้าร่วมหลักสูตรกว่า 10 คณะ

คุณค่าด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม - เนื่องด้วยเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบที่ต้องมีคนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาแวะเวียนเรียนรู้อยู่เป็นนิจ ฉะนั้นความภาคภูมิใจนี้จึงผลักดันให้ปลายคลองบางสิทธิ์ยังขับเคลื่อนดำเนินการอย่างเข้มข้น พร้อมกับการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการไปเรียนรู้ดูงาน อบรม ให้กับชุมชนตนเองมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์คลองบางสิทธิ์ นำวัชพืชผักตบชวาทำปุ๋ยชีวภาพ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ ลดการใช้สารเคมี ดูแลสิ่งแวดล้อม และปรับภูมิทัศน์ชุมชน

ความภาคภูมิใจนอกเหนือจากโลรางวัลหลายสิบที่ได้รับ

หนึ่งความในใจของชาวนาผู้ไร่ไถนา “ผมรักในปลายคลองบางสิ่งๆ แม้วันนี้เป็นชาวนาที่เช่าที่เขากำแต่นาเป็นตั้งชีวิต เราเกิดเป็นลูกชาวนา เติบโตมากับนา แม้จบปริญญาแล้วผมยังกลับมาทำนา มันฝังอยู่ในสายเลือด” ต่อม หนุ่มน้อยหน้ามนคนปลายคลองบอกเล่า

พี่สมคิด รุ่งแจ้ง บอกว่า ความรักความผูกพันของคนปลายคลองบางสิ่งๆ คือ ความรักความสามัคคีที่มีมาจากอดีต ช่วยเหลือร่วมแรงแบ่งปันแม้วันเวลาจะเปลี่ยนไป ยังมีการรวมกลุ่มและพัฒนาเป็นหมู่บ้านต้นแบบ ชุมชนลุกขึ้นมาพัฒนาตนเองจนเข้มแข็งและเริ่มมีชื่อเสียง ยิ่งได้รับการตอบสนองสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก จากชาวนาธรรมดากลายมาเป็นครูผู้ถ่ายทอดให้กับคนนับร้อยนับพัน มันคือความภาคภูมิใจ หากมองย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นจะยิ่งเห็นถึงภาพพัฒนาการที่ชัดเจน

วันเวลาเปลี่ยน สังคมเปลี่ยน วิถีย่อมแปรเปลี่ยน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนแห่งนี้ได้ก่อเกิดและเก็บเกี่ยวองค์ความรู้ ประสบการณ์มากมาย จนเป็นยานานเอกช่วยรักษาความเจ็บป่วยภายใต้สภาวะการแปรเปลี่ยนได้ หลายเรื่องเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการคิดค้นสูตรยา แต่สิ่งที่เห็น คือ ความพยายาม ความตั้งใจมุ่งมั่นของคนในชุมชนแห่งนี้ที่จะรักษาฐานที่มั่นของตนเองสืบไป

ภาคกลาง

พิกัดที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ฯ

บ้านปลายคลองบางสิงห์

ที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ฯ บ้านปลายคลองบางสิงห์

พิกัด : N 14.017347 / E 100.592103

